

3 Kasım 2002 Seçimi Öncesi Siyasi Partilerin Ekonomik Programlarına Bakış

Nalân ÖLMEZOĞULLARI (*)
Metin ÖZDEMİR(**)
M. Ozan BAŞKOL(**)
Esra GÜLER(**)

Bu metin, siyasi partilerin ekonomik program ve önerilerine ilişkin olarak yapılan çalışmanın özet sunumudur.

İktisat politikaları kaçınılmaz olarak siyaset ve ekonomi arasındaki karşılıklı etkileşimler tarafından belirlenir. Ekonomide etkinlik ve verimliliğin artırılması, enflasyonun düşürülmesi, büyümenin sağlanması, vergi politikaları, özelleştirme gibi tüm politika kararları iktisadın kendi mekanik boyutu bir yana her şeyden önemlisi toplumsal bir boyut taşır ve bu bağlamda uygulanacak iktisat politikalarının toplumun hangi kesimlerini nasıl etkilediği, alınacak kararların maliyetinin politik gruplar (toplumsal kesimler) arasında nasıl dağıtıldığı ve gruplar arasındaki bölüşüm mücadeleleri, söz konusu politikaların başarısı açısından önemlidir. Dolayısıyla sorun yalnızca analitik olarak doğru ve tutarlı iktisat politikalarının uygulanması değil, uygulanacak politikalara uygun kurumsal çevrenin varlığı ve politik aktörlerin bu ortama uygun davranışlarıyla da ilgilidir. Öte yandan

(*) Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

(**) Uludağ Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

uygulanan programlarda yükün adil dağılmaması hem programların ömrünü kısaltmakta hem de sosyal tahribatı, gelir eşitsizliği ve yoksulluğu beraberinde getirmektedir.

Bu çerçevede düşünüldüğünde, Türkiye ekonomisi özellikle son on yılda uygulanan iktisat politikalarının bedelini, yüksek enflasyon, yüksek işsizlik, artan borç stoku, sonuç olarak ekonomik krizler ve artan gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorunlarıyla ödemeye devam etmektedir. Ancak bugün gelinen noktanın dünden farklılığı özellikle son iki yılda siyasetin ve ekonominin oyun sahalarının belirlendiği yapısal dönüşümler ve neo liberal iktisat politikaların hakimiyetinin kendini iyice hissettirmesidir. Ekonominin adeta gökten inme (manna from heaven) doğruları olan, sorgulanamaz ve teknik bir boyuta indirildiği bir süreç yaşanmıştır. Bu sürecin toplumsal ve siyasi platformda yansımaları ise bir erken genel seçim olmuştur.

1930'lu yılların sonlarında marjinal bir akım olarak ortaya çıkan neo liberalizm, 1980'lerden sonra ekonomide egemen paradigma haline gelmiş günümüzde de devasa bir uluslararası vakıflar, enstitüler, araştırma merkezleri, yayın evleri, eğitimciler, yazarlar, halkla ilişkiler uzmanları ve elbette medya ağıyla yayılmasını sürdürmektedir.

Ekonomik açıdan neo-liberalizmin en belirgin özelliği, piyasa ve fiyat sisteminin veri kaynaklarının dağılımını en iyi biçimde sağlayacağı ve bunu sağlarken de piyasada tüketici ve üretici kimlikleriyle varolan insanların yarar ve kârlarını maksimum kılacağı yönündeki vurgudur. Neo-liberalizmi tanımlayan temel argüman, *piyasalar iyidir, piyasa sürecine yapılan her müdahale ise kötüdür* biçiminde ifade edilebilir. Bu doğrultuda, ekonomik etkinlik, rekabet gibi kavramlar, toplumsal yarar kavramının önüne geçmiş, ekonominin gerekleri topluma dikte edilmeye başlamıştır. 1980'ler ve sonrasında dünyada küreselleşme ve neo-liberalizm dönemi, ulusötesi sermayenin devletin küçülmesini istediği, rekabete ancak bu koşulla güçlü girebileceğini düşündüğü bir dönemdir. Devletin küçültülmesi, müdahalelerin azaltılması (deregülasyon), özelleştirme gibi kavramlar, "ekonomik aklın" tartışılmaz gerçekleri olarak sunulmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme damgasını vuran sosyal devlet anlayışı terk edilirken, devletin görevleri güvenlik, altyapı gibi alanlarla sınırlandırılmaktadır. Neo liberal öğretiyi yaygın olarak, "devlet ayakkabı, süt üretir mi?!" gibi bir söylem kullanmakla birlikte, özünde yalnızca kamu iktisadi teşebbüslerinin satılarak özelleştirilmesi değil, eğitim sağlık gibi

"toplumsal yarar"ın belirgin olduğu alanlar dahil tüm kamusal mal ve hizmetlerin de piyasa ve kâr güdüsüne terk edilmesi esastır.

Türkiye’de seçime giderken siyasi partilerin ekonomik programları incelendiğinde de, kendilerini merkez sağ, merkez sol, ulusal sol, milliyetçi olarak niteleyen ve/veya böyle algılanan partilerin hemen tümünün büyük ölçüde neo liberal düşünce doğrultusunda politikalar önerdikleri gözlenmektedir. Burada özellikle dikkat çekici olan, CHP, AKP ve GP’dir.

CHP, kendisini sosyal demokrat ya da merkez sol olarak tanımlayan ve seçmen tarafından da böyle algılanan bir partidir. Devlete güvenlik ve altyapı ile sınırlı olmayan, düzenleyici ve yeniden dağıtımcı bir işlev yükleyen bir gelenekten gelmektedir. Bu nedenle, sağ ya da merkez sağ görüşlü siyasi partiler için doğal olan neo-liberal ekonomi politikaları önerileri, "minimal" ya da "sınırlı devlet" anlayışı, CHP söz konusu olduğunda ilginç olmaktadır. Bununla birlikte, bu "dönüşüm"ün CHP’ye özgü olmadığını da belirtebiliriz. CHP’de Kemal Derviş’in katılımı sonrasında netleşen dönüşümü, büyük ölçüde özellikle İngiltere İşçi Partisi ve Tony Blair’le birlikte kullanılmaya başlanan "Yeni Sol" kavramı ile ilişkilendirmek mümkündür.

AKP’yi bizim açımızdan ilginç kılan, bu partinin, büyük ölçüde hâlâ tabanını oluşturduğunu varsaydığımız "Milli Görüş" çizgisinden (ekonomi politikaları bağlamında) hayli uzaklaşmış görünmesidir. Milli Görüş olarak nitelendirilen görüş, büyük ölçüde ulusal kaynaklara dayalı bir kalkınmacı devlet anlayışını içerirken, AKP programının neo-liberal anlayışa oldukça yakın olduğu söylenebilir.

GP ise son zamanlarda, siyaset bilimi açısından oldukça ilginç ve incelenmeye değer bir vak’a olarak görülmektedir. Kuşkusuz bununla daha çok, yeni bir partinin, siyasal geçmişi olmayan bir liderin, yoğun bir propaganda süreci ile kaydettiği düşünülen mesafe kastedilmektedir. Ancak bunun dışında ve bizim inceleme konumuz bakımından GP’yi ilginç kılan, parti programı ile seçim propagandası sürecinde kullanılan söylem arasındaki çarpıcı çelişkidir.

Bu ön saptamalardan hareketle, çalışmamızda seçime katılan siyasi partilerin ekonomiye ilişkin görüş, öneri ve modellerini, öncelikle programları, seçim bildirgeleri ve parti yetkililerinin çeşitli ortamlarda (parti adına) yaptıkları açıklamaları esas alarak inceledik. Tüm partilere aynı ağırlıkta yer veril(e)memiş olması, bir önem sıralaması ya da değer yargısından kaynaklanmamaktadır.

Çalışmada siyasi partilere ayrılan yerin görelî ağırlığını belirleyen bir çok etken söz konusu olmuştur:

- Her şeyden önce, kimi partiler gerek program gerekse bildirelerinde ekonomiye kapsamlı ve ayrıntılı yer vermiş, dolayısıyla bol miktarda materyal sunmuşlardır.
- Bunun yanında yine kimi partiler çeşitli etkenlerle medyada daha fazla yer, dolayısıyla görüş açıklama olanağı bulmuşlar, böylelikle ekonomiye bakışlarını daha net görmemiz mümkün olmuştur.
- Kimi partiler ise radikal olarak farklı görüş ve önerilere sahiptirler, bu farklılıkların vurgulanması gerekmektedir.

Dolayısıyla çalışmamızda temel amacımız, siyasi partilerin Türkiye'nin ekonomik sorunlarının saptanması ve çözüm önerileri arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması olduğundan büyük, güçlü, oy potansiyeli yüksek, ya da küçük, marjinal, oy potansiyeli düşük parti ayrımı yapılmamıştır.

Siyasi parti programlarında, ekonomiye ilişkin olarak; mevcut ekonomik durumun saptanması ve IMF programının eleştirisi, iç borç sorunu, yolsuzluk ve rant ekonomisi, yoksulluk temalarının üzerinde ağırlıklı olarak durulduğu görülmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken, uğradığı kesintilere rağmen son üç yıldır uygulanmakta olan program başlangıçta "Enflasyonu Düşürme Programı" iken bu programın yarattığı sorunların enflasyonun önüne geçmiş olduğudur. Dolayısıyla siyasi partilerin programlarında üzerinde ağırlıklı durulan sorunun enflasyon değil, ekonomik küçülme ile birlikte gelen "büyüyememe sorunu" ve mutlak anlamda yoksulluk olduğu dikkat çekmektedir.

Siyasi partilerin program, seçim bildirelerinin incelenmesi ve parti yetkililerince, parti adına yapılan sözlü beyanlarından, şu genel değerlendirmelere ulaşılabilir:

• ***Ekonomiye Temel Yaklaşım:***

Seçim anketlerinde barajı aşma potansiyeline sahip görünen partilerin hemen tümü, liberal serbest piyasa ekonomisini kabul ederken, değişen ağırlık ve dozlarda piyasa ekonomisine müdahaleyi öngörmektedirler. Buna karşılık, devlet mülkiyeti ya da kolektif mülkiyete dayalı planlı ekonomiyi savunan partiler de mevcuttur, ancak seçim anketlerinde bunlar barajı aşabilecek gibi görünmemektedirler.

Bu çerçevede, liberal serbest piyasa ekonomisinden kolektif mülkiyete dayalı planlı ekonomiyi savunanlara doğru şöyle bir sıralama yapılabilir:

Pür liberaller: LDP, GP

Planlı ekonomiyi savunanlar: İP, TKP, ÖDP (özyönetimci sosyalizm)

Bunların dışında kalan partiler ise esas olarak serbest piyasa ekonomisini kabul etmekle birlikte değişik düzey ve bileşimlerde devlete düzenleyici ve denetleyici bir rol atfetmektedirler.

Liberal Demokrat Parti, pür, hatta ultra liberal bir ekonomi programına sahiptir ve bu anlamda yazılı metinleri ile sözlü beyanları arasında da bir uyum ve tutarlılık görünmektedir. Devletin ancak özel sektörün paraya tahvil edemeyeceği, kâr edemeyeceği altyapı gibi projelere girebileceği, bu durumda dahi, bu tür yatırımları da özel sektörün üstlenebilmesinin yollarının araştırılması, bunu teşvik edecek sistemler geliştirilmesi savunulmaktadır.

Genç Parti programında da devletin ekonomik faaliyetin hemen her alanından çok süratli bir şekilde çekilmesi, gerçekleştiren değil düzenleyen ve yol gösteren bir yapıya kavuşması, devletin hiçbir ekonomik alanda faaliyet göstermemesi, devletin işleyişinin her düzeyde verimlilik esasına dayandırılması, kamu personelinin azaltılması (belirli sayıya indirilmesi), bütün kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, verimli çalışması mümkün olmayanların tasfiyesi öngörülmektedir. Buna karşılık, genel başkanın konuşmalarında, "ilköğretim kitaplarının bedelsiz olması", ya da güçlü bir devlette "elbette halkın herşeyi devletten bekleyeceği" gibi devletçi olarak nitelendirilebilecek söylemler kullanılmaktadır.

İşçi Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi ve Türkiye Komünist Partisi ise serbest piyasa modelini değil, planlı-sosyalist modeli savunmaktadır.

Sağ partiler arasında **Büyük Türkiye Partisi**, en kapsamlı devlet müdahalesi anlayışına sahip görünmektedir. Bu partinin programında serbest piyasa, özelleştirme gibi kavramlara hiç yer verilmezken, sabit kur, korumacılığa dayalı bir dış ticaret politikası, devletin üretici olarak da ekonomide yer alması, bankacılık sisteminin devlet denetiminde olması gibi unsurları içeren bir Milli Kalkınma Modeli sunulmaktadır.

• *Ekonomik Program ve IMF ile ilişkiler:*

Bir çok parti (CHP, ANAP, AKP, DYP, LDP, GP, SP, YP) vergi indirimi ile birlikte vergi hasılatında bir artış öngörmektedir. İktisat teorisinde, yüksek vergilerin özel sektör üzerinde bir dışlama (crowding out) etkisi yarattığı, marjinal vergi oranının düşürülmesi ile ekonomide etkinliğin teşvik edileceği, işgücünün verimliliğinin yükseleceği, dolayısıyla ekonomide canlanmaya paralel olarak vergi gelirlerinin artacağını öne süren "arz yönlü iktisat" yaklaşımı, 1980'li yıllarda ABD'de Reagan döneminin en önemli iktisadi akımlarından biri haline gelmiştir. Vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki bu ters yönlü (bir noktaya kadar) ilişki Laffer eğrisi yardımıyla açıklanır. Ancak Laffer eğrisi ile ilgili tartışmalar (Mankiw, ünlü Principles of Economics adlı ders kitabında, Reagan'ın seçildikten sonra vergileri -gelirleri artırmak amacıyla- azalttığını, fakat sonucun daha fazla gelir değil, tersine daha az gelir olduğunu göstermiştir) bir yana, eğri, vergi oranları çok fazla düşürüldüğünde, kaçınılmaz olarak vergi hasılatının azalacağını da söylemektedir. Bu bakımdan, ülkemiz ekonomisinin Laffer eğrisinin *neresinde* olduğu önemlidir.

DYP, bu yaklaşımı açık olarak ifade etmekte, vergi oranları düşürülerek üretimin canlandırılacağı, bunun etkisinin ilk yıl değil ama ertesi yıl görüleceği ve 2.6 milyar dolar gelir artışı sağlanacağı belirtilmektedir.

Öte yandan, vergi indirimleri yoluyla ekonomide bir canlanma sağlanabileceği düşüncesi, Keynesyen talep yönlü iktisat anlayışı ile de ilişkilendirilebilir. Buna göre, özellikle dolaylı vergiler (KDV gibi) olmak üzere, vergi oranlarının yüksekliği bireylerin harcanabilir gelirini düşürerek toplam talebi kısar. Vergi oranları düşürülüp talebin artırılması ve bu yolla ekonomiye bir canlılık kazandırılması da mümkündür.

Türkiye'de vergi yükünün dağılımının adaletsiz olduğu, önemli ölçüde "kayıt dışı"lığın bulunduğu gerçektir. Bununla birlikte vergi oranlarının yüksek olduğu tartışmalıdır. 1980'lerden itibaren neo liberal anlayışa uygun biçimde dolaysız vergilerden giderek vazgeçilmesi ve buna karşın vergi mükelleflerinin sistem dışına çıkma veya sisteme dahil olmama eğilimleri, vergi gelirlerinin düşüklüğünün önemli nedenlerinden biridir.

Buna karşılık, özellikle sosyalist görüşe sahip partilerin, sermaye üzerine daha ağır bir vergileme ve emeğin üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesini önerdikleri görülmektedir. Örneğin ÖDP, temel gıda ve ihtiyaç maddeleri, eğitim, sağlık, kültür ve sanat ürünleri üzerindeki KDV ve diğer do-

laylı vergilerin sıfırlanmasını, kriz dönemi gereği büyük varlık sahiplerinin servetlerinin bir defalık özel olarak vergilendirilmesini, faiz ve hisse senetleri üzerinden sermaye kazancı başta olmak üzere finansal gelirler vergilendirilmesini, istihdam üzerinden alınan vergilerin azaltılmasını, asgari ücretin vergi dışı tutulacağını vaat etmektedir.

• **Ekonomik Program ve IMF ile ilişkiler:**

Siyasi partilerin, genelde Türkiye-IMF ilişkileri konusundaki görüşlerine baktığımızda ikili bir sınıflama yapılabilir:

- IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarla ilişkileri, küreselleşen dünya ekonomisine entegrasyonun kaçınılmaz bir yönü olarak kabul eden siyasi partiler.
- IMF ile ilişkileri tümüyle sonlandırmayı savunanlar:
TKP, ÖDP, İP, GP, SP, BTP

Özelde halen uygulanmakta olan ekonomik programın devamı bağlamında IMF ile ilişkiler konusunda siyasi partilerin görüşlerine baktığımızda ise şu saptamaları yapabiliyoruz:

İkinci grupta yer alan partiler, doğal olarak mevcut programı derhal sonlandırmak düşüncesindedirler. Ancak, SP mevcut program çerçevesinde borçların ödeneceğini belirtirken, TKP, ÖDP ve İP çok daha radikal bir tutum içinde olup, dış borcun ödenmeyeceğini (TKP, ÖDP) ya da erteleneceğini (İP) ifade etmektedirler.

Buna karşılık birinci grupta yer alan partilerin önemli bir bölümü de mevcut program devam ederken bazı konuların IMF ile "yeniden görüşülebileceği" yönünde açıklamalar yapmaktadırlar. Oysa IMF'in, bu konuları tartışmayı kabul etmediği, hatta kredi dilimlerinin serbest bırakılması için ön koşul olarak gördüğü söylenebilir. Özellikle faiz dışı fazlanın büyüklüğü, kamuda işçi çıkarımı gibi konular seçim sürecinde siyasi partilerin kayıtsız şartsız kabul etmekte doğal olarak zorlandığı koşullardır. Örneğin AKP, faiz dışı fazlayı yüksek bularak % 6.5 yerine % 5.5 gibi bir oranın IMF ile müzakere edilebileceğini belirtmiş, ancak bu ifade bile aynı gün faiz oranlarında birkaç puanlık yükselişe yol açmıştır. Benzer biçimde YTP, DYP, MHP, DSP gibi partiler mevcut programla dayatılan kimi konuların IMF ile yeniden görüşülebileceği ve *kabul ettirilebileceği* temasını işlemektedirler.

Toplumun geniş kesimlerinin en azından uzunca bir süre daha ciddi sıkıntı çekmesi anlamına gelen kimi konularda siyasi partilerin görüş açıklamaktan kaçınması anlaşılabilir olmakla birlikte, bu konular aslında seçmenlerin ekonomik kararlarına temel oluşturabilecek kriterlerin en başında yer almaktadır.

Örneğin her yıl bir milyon istihdam yaratma savında olan CHP'nin genel başkanı, kamuda işten çıkarmalarla ilgili soruları, "başka alanlarda istihdam olanaklarının yaratılabileceği" biçiminde yanıtlamaktadır. Oysa, bunlardan biri kısa hatta çok kısa dönemin sorunu iken (derhal!); diğeri uzun, en azından orta vadeli bir çözümdür. Benzer biçimde, MHP'nin hükümette yer alması ve kendisinin yine bakan olması durumunda işçi çıkarımını konusunda kararının ne olacağı sorulan Tunca Toskay, "varsayımlar" üzerine konuşamayacağını belirtmektedir. Oysa siyasi partilerin, iktidara gelecekleri "varsayımı" ile, somut konularda projelerini, ne yapacaklarını açıklayarak oy istemeleri beklenir.

AKP'nin parti programında, mevcut programın devamı ve IMF ile ilişkiler konusunda net bir ifade bulunmamasına karşın, özellikle para, kur ve maliye politikalarına yönelik mevcut programın temel parametrelerinin paylaşıldığı ancak sosyal politikalar ve reel sektörün sorunlarına yönelik yaklaşımların IMF ile yeniden müzakere edileceğine dair ifade ve tutumlar yer almaktadır. Öte yandan AKP'nin uluslararası finans çevrelerinden olası bir iktidarları sonrası gelebilecek reaksiyonları önlemek için, yurtdışında yapmış olduğu "road show"larda mevcut programın temel felsefesi ve uygulamaları ile ilgili olarak çok farklı yaklaşımlara sahip olmadıklarını ve programın devamını arzuladıklarını ifade ettiğini belirtmek gerekir.

IMF'nin özellikle ısrarlı olduğu ancak yaklaşan seçim ortamında siyasi partilerin net yanıtlar vermekten kaçındıkları, ancak hükümette yer almaları durumunda ne yapacaklarının önemli olduğu faiz dışı fazlanın büyüklüğü, kamuda istihdamın azaltılması gibi konularda, genel yaklaşımlarından hareketle, belirli tahminlerde bulunabiliriz: Örneğin CHP, özellikle Kemal Derviş'in katılımı sonrasında, "bu programı en iyi ve tutarlı biçimde uygulayabilecek siyasi parti" olduğu temasını işlemektedir. Dolayısıyla bu koşulları hayata geçirmekte kararlı davranacağı düşünülebilir.

IMF ile ilişkiler konusunda en radikal söylemlerden birine sahip partilerden biri olan Genç Parti'nin bu konudaki görüşlerini belirleyebilmek daha da güçtür.

Zira GP seçim propagandasının önemli bir bölümünü IMF karşıtlığına ayırmış görünmektedir. IMF, üretimin önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. Buna karşılık ulaşabildiğimiz sınırlı miktardaki "yazılı" görüşleri arasında en temel kabul edebileceğimiz parti programında, tam anlamıyla "neo-liberal" bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Özellikle programda yer alan, "Devletin ekonomik faaliyetin hemen her alanından çok süratli bir şekilde çekilmesi, gerçekleştiren değil düzenleyen ve yol gösteren bir yapıya kavuşması, devletin hiçbir ekonomik alanda faaliyet göstermemesi, devletin işleyişinin her düzeyde verimlilik esasına dayandırılması, kamu personelinin azaltılması (belirli sayıya indirilmesi), bütün kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, verimli çalışması mümkün olmayanların tasfiyesi , yerli ya da yabancı sermaye ayırımının ortadan kalkması, yabancı sermayenin herhangi bir izne tabi olmadan ülke içinde dilediği alanda faaliyete girebilmesi, yabancı sermayenin önündeki tüm bürokratik engeller kaldırılması, Türkiye'nin güvenilir bir yatırım ülkesi olması..." gibi ifadelerle IMF ile ilişkilerin tümüyle terk edilmesi söylemi arasında ciddi bir uyumsuzluk söz konusudur. Bir başka anlatımla; programına bakıldığında, GP'nin IMF politikalarıyla fazlaca bir sorunu görülmemektedir.

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta mevcut programın hazırlanması ve IMF'ye verilen niyet mektubu sürecinde hükümette olan DSP ve MHP'nin yapısal reformlar konusundaki gönülsüzlükleridir. Her iki parti de seçim bildirgelerinde bütün, şeker kanunları gibi kimi yapısal düzenlemelerde arzuladıkları uygulamaları gerçekleştiremediklerini ve "koalisyon adabı" gereği onay verdiklerini ifade etmektedirler. Bu bakımdan hükümet ortaklarından yalnızca ANAP'ın programı ve programın öngördüğü **yapısal düzenlemeleri** koşulsuz ve bütünüyle benimsediği söylenebilir.

DYP ise IMF ile imzalanan niyet mektubu doğrultusunda halen uygulanmakta olan programı bu biçimi ile sürdürmeyeceğini, bu programın talebi kısarak toplumu yoksullaştırdığını belirtmekte, programda revizyonu IMF'ye kabul ettirebileceğini öne sürmektedir.

Mevcut programa alternatif olarak BBP, Muktedir İktidar Güçlü Ekonomi (MİGE) adı altında bir program önermektedir. BBP mevcut ekonomik problemlerin 1991-2002 tarihleri arasında uygulanan iktisat politikalarından kaynaklandığını belirterek söz konusu dönemde uygulanan tüm programların kalkınma ve büyümeye yönelik bir vizyondan yoksun olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda DPT bünyesinde hazırlanan planların işlevini kaybettiği ve bu planların esnek organizasyon yapısına sahip, bağımsız pro-

je üretim merkezlerince yürütülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede orta-uzun vadeli bir program uygulaması önerilmekte ve ekonominin anayasasının hazırlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Programın nihai hedefi olarak Maastricht kriterleri gösterilmektedir.

BBP, SP, ÖDP, İP, TKP de IMF programını kesinlikle sürdürmeyeceklerini açıklamışlardır.

• **AB ile ilişkiler:**

İP, TKP, ÖDP ve BTP dışındaki partiler çoğunlukla Türkiye'nin AB'ne üyeliğine taraftardır. Özellikle ANAP, AB üyeliği hedefini seçim propagandasının temel eksenine haline getirmiştir.

MHP'nin program ve bildirgesinde kesin bir karşı çıkışı olmamakla birlikte, AB üyeliği doğrultusunda kimi ödünler verilmesine karşı çıkmakta ve bu konuda özellikle siyasi rezervleri bulunmaktadır. Her ne kadar resmen böyle bir açıklaması yoksa da, kamuoyunda yaygın kanı, MHP'nin AB tam üyeliğine karşı olduğu yönündedir. Bununla birlikte, AB tam üyeliğini Türkiye için arzu edilir bir hedef olarak gören bir çok partinin de, özellikle son gelişmeler karşısında (Türkiye'ye üyelik için herhangi bir tarih ve perspektifin verilmemesi) genel bir umutsuzluk ve küskünlük halinin hakim olduğu ve alternatif arayışların dile getirilmeye başlandığı görülmektedir.

5. Dünya ekonomisine eklemlenme ve sermaye hareketleri.

Son on yılda küreselleşme ile birlikte uluslararası finansal piyasaların entegrasyonu özellikle gelişmekte olan ülkelerin borçlanma ve portföy yatırımları aracılığıyla fon bulma olanaklarını artırmıştır. Ancak sıcak para olarak da ifade edilen finansal sermayenin akışkanlığının artması dünya ekonomisinde finansal krizlerin yaşanmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda ticari anlamda küreselleşmeden refah artışları elde edilmesine rağmen kısa vadeli sermaye hareketlerinin yarattığı olumsuzlukların azaltılması amacıyla sermaye hareketlerinin Tobin vergisi benzeri düzenlemelerle kontrolü gündeme gelmiştir.

Çalışmaya konu olan siyasi partiler arasında ÖDP, TKP, İP, SP ve BTP'nin sermaye hareketlerinin denetlenmesine taraftar oldukları görülmektedir. Diğer partilerde ise kısa vadeli sermaye hareketlerinin olumsuz etkileri kabul edilmekle birlikte olası bir düzenlemenin sermaye girişleri üzerinde olumsuz etki yaratabileceği kanısı hakimdir. (Öte yandan Malezya

ve Şili de sermaye kontrollerinin olumsuz etkilerinin olmadığı görülmüştür.) Bu konuda AKP ülkemizde yaşanan son kriz sürecinde kısa vadeli sermaye hareketlerine yönelik olarak % 5 gibi bir stopaj vergisinin uygulanmasını önermiştir.

Piyasa ekonomisi yanlısı partiler ise ağırlıklı olarak istihdam ve katma değer yaratan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşvikine yönelik öneriler sunmaktadırlar.

• **İç ve Dış Borç Sorunu:**

Ülkemizde özellikle 1990'lı yıllardan bu yana iç borca dayalı kamu finansmanının ağırlık kazanmasının mevcut ekonomik sorunların kaynağını oluşturduğu konusunda bir görüş birliğinden söz edilebilir. Bu sorunun aşılabilmesi yönünde mevcut program üç yıl boyunca % 6.5 lik bir faiz dışı fazla hedefi öngörmektedir. Genel olarak mevcut programın devamından yana olan partiler de bu doğrultuda görüş bildirmekle birlikte % 6.5 düzeyinde bir faiz dışı fazlanın kamu yatırımları ve sosyal harcamalara ayrılabilir kaynakları büyük ölçüde kısıtlaması nedeniyle rakamın IMF ile yeniden müzakere edilebileceğini düşünmektedirler. Örneğin CHP'nin Kemal Derviş'in katılımı öncesi açıklamalarında bu düzeyde bir faiz dışı fazla hedefiyle çiftçinin korunamayacağı, kamu çalışanlarına haklarının verilemeyeceği, emeklilerin yoksullaşmasına göz yumulacağı, yeni iş alanları yaratmak için gerekli yatırımların yapılamayacağı, rekor düzeylere tırmanan işsizliğe, derinleşen eşitsizliklere duyarsız kalınacağı, halka hizmet götürülemeyeceği belirtilmektedir (CHP Ekonomi Masası Bülteni). Ancak Derviş'in katılımı sonrası hazırlanan seçim bildirgesinde "2003 yılı için GSMH'nin yüzde 6,5'u olarak belirlenmiş olan kamu kesimi faiz dışı fazlasını sağlayarak piyasalarda güven ortamının pekişmesini ve reel faizlerin düşmesini hedef alacağız" ifadesi dikkat çekmektedir.

Faiz dışı fazla hedefi IMF tarafından ülkelere önerilen maliye politikalarının temel unsuru olması itibariyle tartışılmaz bir "fetiş" haline getirilmiştir. Nitekim AKP'nin faiz dışı fazla hedefinin müzakere edilebileceği yönündeki ifadesi bile faiz oranlarını birkaç puan yükseltmeye yetmiştir.

İç borçların sürdürülebilir düzeylere indirilmesi konusunda temel sıkıntı enflasyon oranındaki düşüşe rağmen % 35'ler düzeyinde seyreden reel faiz oranlarıdır. CHP, AKP, ANAP gibi mevcut programın faiz dışı fazla parametresini benimseyen partiler reel faizlerin düşürülmesini bir "güven"

sorunu olarak görmekte ve kendilerinin iktidara gelmesiyle oluşacağını düşündükleri güven ortamından medet ummaktadırlar. Nitekim bu nokta neo liberal iktisat politikalarının yapısal reform adı altında uygulanmasıyla "güven" unsurunun kendiliğinden, gökten inme (manna from heaven) bir biçimde oluşacağına dair temel argümanı ile örtüşmektedir.

İç borç sorununa yönelik olarak İP, BBP gibi partiler borcun zamana yayılması, yeniden yapılandırılması, konsolidasyon, bileşiminin değiştirilmesi şeklinde öneriler sunmaktadırlar.

Dış borç konusunda ise İP, ÖDP ve TKP dış borçların ödenmemesi şeklinde tavır almaktadır.

• *Özelleştirme ve KİT'ler:*

Serbest piyasa ekonomisi modelini benimseyen partilerin, büyük çoğunlukla özelleştirme fikrini de benimsedikleri gözlenmektedir. Zaman zaman **stratejik** KİT'lerin özerkleştirilmesi gibi söylemlere rastlanmakla birlikte stratejik kavramı ile ne kastedildiği çok net değildir. CHP'nin 26 Nisan 2001 tarihli ekonomi raporunda,

"Kamuya ait; stratejik mal ve kamusal yarar amaçlı hizmet üreten kuruluşlar ile kalkınmada öncelikli yörelerdeki sanayi kuruluşları, **kesinlikle özelleştirilmemelidir**. THY, T. TELEKOM, TCDD, TEAŞ, Bor İşletmeleri'de, diğerleri gibi, bu kapsamda stratejik kuruluşlardır. Ancak, bu kuruluşlara ait **azınlık hisseleri, teknolojik yapılanma amacıyla**, yerli veya yabancı özel kesime devredilebilir." ifadesi yer almakla birlikte, seçim bildirgesinde stratejik KİT'lerin hangileri olduğu belirtilmemektedir. Buna karşılık Genel Başkan Deniz Baykal'ın ifadesiyle Stratejik KİT, döneme ve koşullara göre değişebilen bir kavram olarak ele alınmakta, ayrıca, stratejik KİT'ler için öngörülen "özerkleştirme", özelleştirmeye bir alternatif değil, özelleştirme sürecinde sağlıklı yönetimi sağlamaya yönelik bir düzenleme olarak görülmektedir (29.09.2002; Habertürk TV, Basın Kulübü Programı).

• *Kaynak Sorunu:*

Ülkemizin üç yıldır içinde bulunduğu şiddetli ekonomik kriz ve büyümeye geçememe sorunu karşısında temel öncelik, krizden çıkış ve ekonomiyi yeniden büyüme patikasına yöneltme biçiminde belirmektedir. Bu koşullarda, çok büyük ve iddialı projelere pek rastlanmamaktadır.

Bununla birlikte, siyasi partilerin kimi vaat ve projelerini gerçekleştirmek için gerekli kaynakların nereden sağlanacağı konusu çok açık değildir. lke içi kaynaklar/ ülkenin yeterince değerlendirilmeyen potansiyeli gibi net olmayan ifadeler sıklıkla kullanılmaktadır.

DSP, güvensizlik, ya da inanç gibi nedenlerle sisteme girmeyen, yastık altı paranın sisteme kazandırılmasından söz etmektedir. DP, i ve dış borçların ertelenmesi (i borç), ya da ödenmemesi (dış borç), askeri harcamaların kısıtlanması, servet vergisi gibi zmler sunmaktadır.